

Een tuin met geschiedenis

Heemtuin De Heimanshof

Na een fraaie rit langs bos en hei in herfstkleuren kom ik op een zonnige zaterdag aan in Vierhouten. Aan de koffie met taart zit een flinke groep vrijwilligers. Iedere maand komen ze uit heel Nederland bij elkaar om deze op één na oudste heemtuin van Nederland, te onderhouden.

Dubbelgangers
 Behalve heemtuin De
 Heimanshof in Vierhouten, heb je
 ook heemtuin Heimanshof in
 Hoofddorp (www.deheimanshof.nl).
 Beiden zijn vernoemd naar
 Eli Heimans (1861-1914), onder-
 wijzer, schrijver en
 natuurbeschermer.

Vrijwilligers aan de lunch

Dubbelloof

Tekst: Machteld Klees

Foto's: Archief De Heimanshof

De Heimanshof werd opgericht in 1935 (De oudste heemtuin is Thijses Hof in Bloemendaal, uit 1925). De tuin werd aangelegd als project om jonge werklozen zinvol werk te laten doen en maakte deel uit van de Paasheuvel, eigendom van de toenmalige socialistische AJC (Arbeiders Jeugd Centrale). Op dit terrein werden bekende evenementen waaronder volksdansbijeenkomsten georganiseerd. Ook kon er gekampeerd worden. Achterliggend doel was de scholing en vorming van jongeren. Kamperen, sport en natuurstudie maakten hier ook deel van uit. De heemtuin was dan ook nadrukkelijk bedoeld als educatieve tuin waar de inheemse plantengroei

getoond kon worden, net als bij de tien jaar eerder opgerichte Thijses Hof. Met Jac. P. Thijsse was dan ook contact over de opzet. Na de oorlog was er weinig van de oorspronkelijke tuin over. Het duurde tot 1975 voor er serieus werk werd gemaakt van het opknappen van de tuin. De AJC werd opgeheven in 1959. De Stichting voor Zon en Vrijheid – de beheersstichting van de AJC – bleef bestaan. Het bestuur hiervan nam het initiatief om J. Landwehr in te schakelen, destijds hoofd van de Amstelveense plantsoendienst. Met de aanbevelingen uit zijn rapport werd een start gemaakt met de renovatie. In 1983 volgde een 2e rapport, van het toenmalige Rijksinstituut voor Natuurbeheer. Een belangrijk onderdeel van de plannen was het brengen van meer

licht door het kappen van grote bomen. Ook het afvoeren van blad en maaisel kreeg aandacht, net als de toegankelijkheid van de paden. De waterhuishouding in de beek liet te wensen over, daarom werd een stuwte aangebracht. In 1992 werd de Heimanshof opengesteld voor publiek.

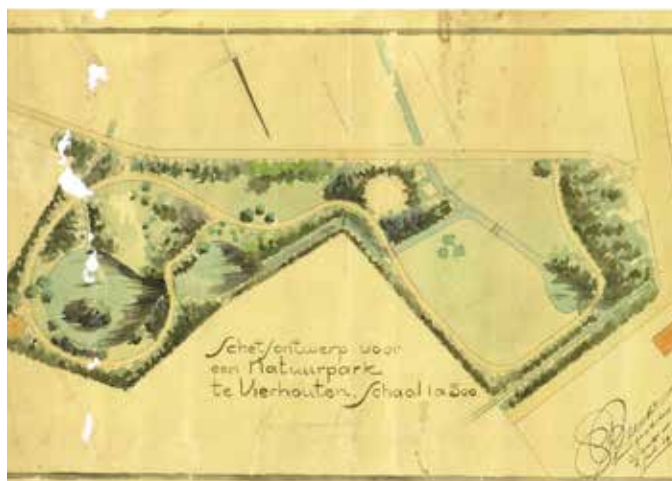
Spiegel van de Veluwe

In 1994 deed een student, Ria Engberts-Bos, een afstudeerproject over de heemtuin onder de titel 'De Heimanshof, Spiegel van de Veluwe'. Zij inventariseerde de plantensoorten en deed voorstellen om te komen tot een indeling van ecologische groepen. Een herinrichting volgde, waarbij gestreefd werd naar de juiste, passende vegetatie in de verschillende Veluwse biotopen.

Het oorspronkelijke ontwerp uit 1935

De Hofhut

Zevenster floreert (Foto: Wolverlei/Martin Stevens)

Onderhoud met de zeis

In 1995 kwam er een onderkomen voor de vrijwilligers, de Hofhut. In de zomermaanden kan hier een 'tuinwacht' logeren, die een oogje in het zeil houdt en bezoekers wegwijs kan maken.

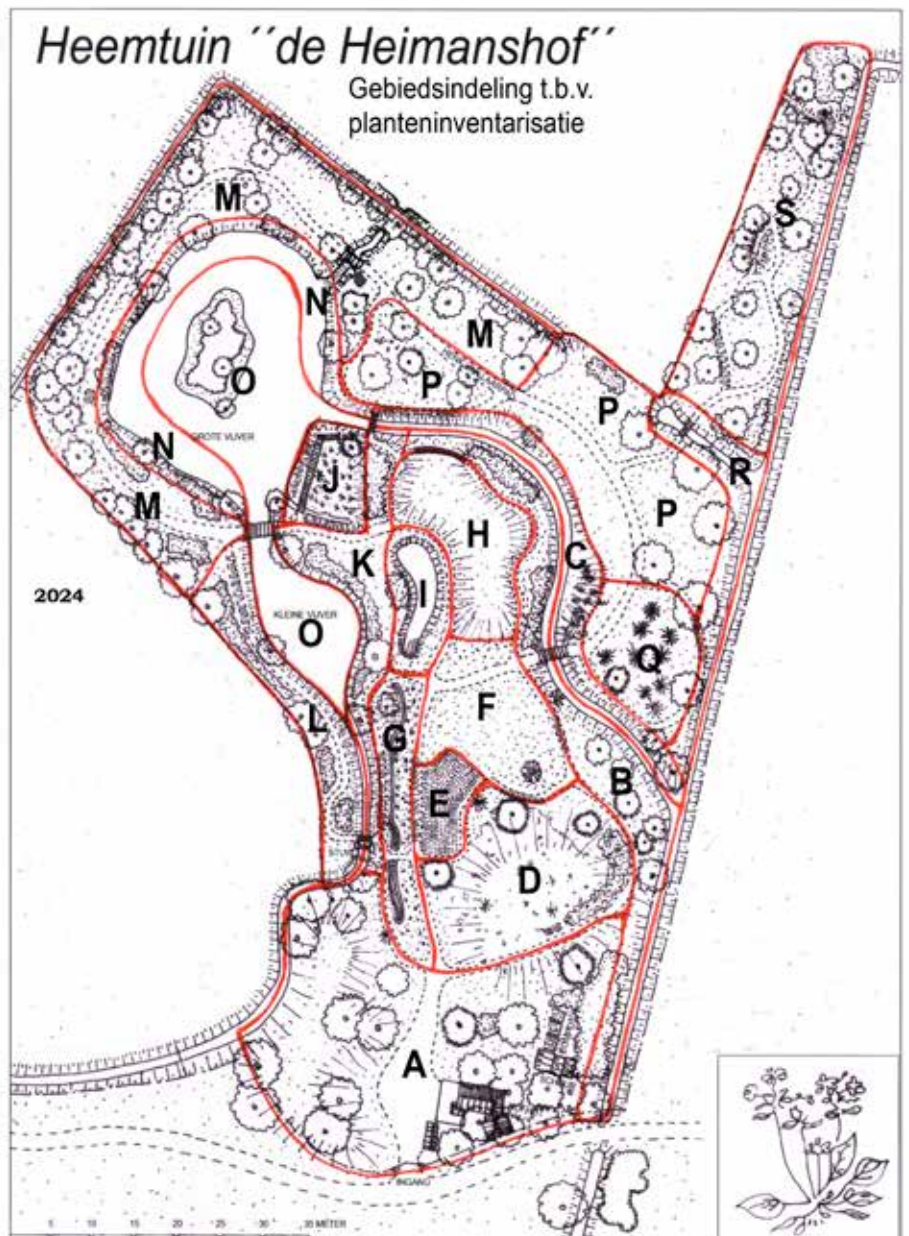
Inmiddels is er veel in de omgeving veranderd. De grond van de Heimanshof is eigendom van de nog steeds bestaande Paasheuvelgroep. Een aangrenzend deel van het terrein is echter verkocht en daarna rukten de stacaravans in deze gewilde, toeristische omgeving op. Hierdoor veranderde de voorheen landelijke sfeer.

Veluwse flora

Bij de Veluwe denk je meteen aan hei en dennen. Toch was dat landschap er niet altijd. Het ontstond pas in de Middeleeuwen toen door boskap en toegenomen landbouw de grond steeds armer werd en er alleen nog heide wilde groeien. Vervolgens kwam begrazing met schapen op. Toen ook dat niet meer rendeerd werden er veel grove dennen aangeplant. Toch bestaat de Veluwe uit veel meer dan hei en dennen. Op de voedselrijkere delen vind je loofbossen. Daar waar de ondergrond een ondoordringbare laag bevat, ontstonden vennen,

zoals het Uddelermeer en Gerritsflesch. Ook zijn er verschillende beken, zoals de Leuvenumse beek. Aan de randen van de Veluwe komt kwelwater aan de oppervlakte. Hier ontstonden uitgestrekte blauwgraslanden. Keuterboeren verbouwden voornamelijk aardappels en rogge. Op de schrale akkers floreerden allerlei akkerkruiden. Een groot aantal van deze Veluwse biotopen zijn in de 0,6 hectare grote Heimanshof terug te vinden. Door de tuin heen loopt een beek, gevoed door regenwater. Deze bijzondere snelstromende Nunbeek komt van de Elspeterheide, is nog geen 3½

Gebiedsindeling

- A: Kuil en omgeving Hofhut
- B: Beekzoom west
- C: Beekzoom oost
- D: Heidebult en heideranden
- E: Akkertje
- F: Bloemenweide
- G: Bloemenborder en achter de muur
- H: Blauw grasland en schraal grasland
- I: Leemkuil
- J: Veentje
- K: Oostoever kleine vijver en beek
- L: Westoever kleine vijver en beek
- M: Bosrand en vijverzoom om grote vijver
- N: Grote vijveroever
- O: Eiland en vijver- en beekwater
- P: Rijk bos en veld
- Q: Pinetum
- R: Kopsloot en B-watergang met oevers
- S: Boswal, -oever en achterste hoek

km lang, heeft een verval van ruim 13 meter en verdwijnt verderop in het bos in de grond. Verder zijn ondermeer een stukje veen, leemkuil, akkertje, droge en natte heide, schraal grasland en verschillende bostypen aanwezig. Bij elkaar dus veel afwisseling op een beperkt oppervlak. Vanaf de paden en enkele bruggetjes is alles goed te zien.

Trouwe vrijwilligers

Veel van de vrijwilligers zijn al jaren bij de tuin betrokken, vaak nog vanuit de vroegere AJC. Ruud Kaper

bijvoorbeeld kwam hier voor het eerst als 12-jarige, 73 jaar geleden, met een AJC-kamp. Zijn vrouw, Els Klaver op haar 15e. "Ik ben er pas 20 jaar bij" zegt Martina Boom, een van de andere vrijwilligers. Het laat zien hoe betrokken de vrijwilligers zijn en hoeveel langjarige kennis aanwezig is.

Vanuit het hele land komt elke maand een groep van zo'n 12-14 mensen naar Vierhouten om te werken. Van oudsher was er weinig binding met de directe omgeving want op de streng gelovige Velu-

we vonden ze de socialisten van de Paasheuvel maar een vreemde eend in de bijt. Inmiddels is dat allemaal veranderd en maken ook mensen uit de omgeving deel uit van de hechte vrijwilligersgroep. Ze raakten geïnteresseerd na een artikel in een plaatselijke krant en zorgen voor zeer welkom, vers bloed.

Beheer

Vroeger werd er een heel weekend uitgetrokken voor het beheer. Inmiddels lukt dat niet meer en wordt er één dag gewerkt. Het

De grote vijver

Kabouterwasplaat

Veranderingen in het beheer?

Herkennen andere heemtuinen ook problemen rond veranderend beheer? Lukt het om kwetsbare soorten te handhaven? Hoe om te gaan met maaien, bramen, klimop, esdoorns? We zijn benieuwd naar ervaringen. Bij voldoende reacties besteden we daar graag aandacht aan.

Reacties kunnen naar m.klees@bureau-zonneklaar.nl

meeste werk bestaat uit het vrijzetten van kwetsbare planten, het instandhouden van biotopen, maaien en het toegankelijk houden van de paden. Ook het snoeien om de tuin voldoende open en zonnig te houden komt telkens terug. In 2004 is een 'boomkronenplan' gemaakt. Uitgedokterd is waar wel of geen bomen zijn toegestaan en hoe hoog ze mogen worden om voldoende licht in de tuin te houden. Vervolgens werd een aantal teveel schaduwgevend bomen verwijderd. Er wordt gewerkt met een beheerplan en alle werkzaamheden worden in een logboek bijgehouden.

Inventarisaties

In 2002, 2008 en in 2023/24 werden de planten geïnventariseerd. Dat maakte verschillen in het aantal plantensoorten goed zichtbaar. In

2002 werden 420 soorten geteld, in 2008 nog 460 en in 2023/24 slechts 405. Dankzij de inventarisaties is goed te zien dat het aantal soorten achteruit gaat. Van de soorten die rond 2000 in de Heimanshof groeiden zijn er zo'n 70 verdwenen. Dat is zorgwekkend maar conclusies daaraan verbinden is nog best lastig. Allerlei factoren spelen een rol. Het beheer, het ouder worden van de tuin maar ook de afgelopen droge zomers en de 'stikstofdeken' hebben invloed. De toenemende hoeveelheid klimop, zaailingen van esdoorns en bramen geven steeds meer werk en wijzen op stikstof. Kwetsbare planten krijgen meer last van concurrentie en soorten van open grond verdwijnen.

Oude bosgrond

Ondanks deze zorgen groeien er

ook tal van bijzonderheden. De grote pollen dubbelloof staan er prachtig bij. Soorten van oude bosgrond, zoals dalkruid en zevenster hebben zich uitgebreid en duiken ook op andere plekken op. Tijdens mijn bezoek werden er paddenstoelen geïnventariseerd. ObsIdentify gaf een oranje-rood minipaddenstoeltje de poëtische naam 'kabouterwasplaat'. Een kleine verrassing die het bijzondere van deze tuin tastbaar maakt.

Meer informatie:

Adres: 't Frusselt 30 in Vierhouten.

Vrij toegankelijk, al moet je soms zelf de grendel van de poort optillen en sluiten.

Website: heimanshof.nl